

Г. М. Рябенко,
к. е. н., Миколаївський державний аграрний університет

ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРОВИРОБНИКІВ У КРАЇНАХ З РОЗВИНЕНОЮ ЕКОНОМІКОЮ

У статті розглянуто основні методи державного регулювання сільського господарства у країнах з розвинутою економікою.

Ключові слова: методи державного регулювання, державна аграрна політика, державне планування, державне регулювання, державна підтримка, методи впливу.

ВСТУП

В умовах невизначеності державної аграрної політики та відсутності чіткої стратегії її розвитку особливого значення набуває удосконалення та пошук адекватних механізмів цього розвитку. Враховуючи, що сільське господарство є специфічною галуззю господарського комплексу, запровадження його раціональної підтримки є одним із основних завдань держави.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ПУБЛІКАЦІЙ

Метою дослідження є визначення основних методів державного регулювання сільського господарства у країнах з розвинутою економікою. Над цією проблемою працювали: В.Г. Андрійчук, В.Т. Галушко, М.В. Гладій, Б.В. Данилів, С.І. Дем'яненко, М.І. Завадський, С.М. Кваша, О.В. Литвин, А.П. Маркаренко, М.Й. Малік, А.О. Мармуль, А.Ю. Мельник, П.Т. Саблук, Г.В. Черевко, В.В. Юрчишин та інші.

ПОСТАНОВКА ПИТАННЯ

Аналіз літературних джерел показав, що дослідження цих авторів є ґрунтовними, проте ряд питань залишилося не вирішеними. Основною метою є вивчення досвіду державного регулювання сільського господар-

ства у країнах з розвинутою економікою.

Досвід країн, що продемонстрували світові "економічні дива", засвідчує, що в процесі модернізації економіки пріоритетна роль належала державі. Вона чітко визначала об'єктивно досяжні цілі розвитку, завдання і шляхи їх вирішення, енергійно втручалась в соціально-економічні процеси. Позитивним досвідом тут може служити економічна політика Ф. Рузвельта в США в 30-ті роки, Л. Ерхарда у ФРН в 50-ті роки ХХ століття, Південної Кореї та інших. Так, Велика депресія примусила американців через їх федеральну владу розробити комплекс заходів під назвою "новий курс", який не вписувався ні в теоретичні постулати всемогутності "невидимої руки" ринку, ні навіть у наявні законодавчі акти. Він став переломним етапом в усвідомленні ролі американської держави в економіці [2].

Головне місце серед форм протекціонізму в агропромисловому комплексі займають різні механізми підтримки цін на сільськогосподарську продукцію. На них припадає 75 % сумарного еквівалента субсидій виробникам у країнах ЄС; 87 % — Японії і близько 50 % — у США і Канаді. Частка інших видів

підтримки аграрного сектора досягає, наприклад, в Австрії — 60 %, Канаді — понад 40 %. Особливо варто виділити Японію, де держава регулює близько 20 % споживчих цін на рис, пшеницю, м'ясо і молочні продукти. У Франції держава здійснює пряме регулювання цін на сільськогосподарську продукцію.

Необхідність державної підтримки аграрного сектора в ринковій економіці доведена досвідом західних країн, у яких склалися різноманітні форми, системи і методи цієї підтримки. Її рівень у країнах ЄС і Північної Америки значно вищий, ніж в Україні.

Аналіз фінансової політики в сільському господарстві розвинутих країн Заходу показав, що конкретні заходи цієї політики можуть бути згруповані за цільовою ознакою. Основними з них є наступні.

1. Підтримка доходів виробників. Сюди входять: компенсаційні витрати, у тому числі пов'язані з дією природних рентоформуючих факторів; платежі за збиток, пов'язаний з реорганізацією виробництва.

2. Цінове втручання, що припускає ряд засобів впливу на ринок: підтримка внутрішніх цін на сільськогосподарську продукцію; встановлення квот, податків на експорт й імпорт продовольчої продукції.

3. Компенсація витрат. Сюди входять заходи для субсидування виробників, що купують засоби виробництва: субсидування чи пільгове оподаткування при придбанні добрив, кормів і ядохімікатів; субсидування виплат відсотків за отриманими кредитами; субсидування виплат по страхуванню майна.

4. Сприяння розвитку ринку, що передбачає державне фінансування, розробку і здійснення різних програм; витрати на збереження продукції, а також проведення транспортних робіт з перевезення продукції всіх ланок АПК.

5. Сприяння розвитку виробничої структури. Припускає виділення бюджетних засобів на проведення заходів довгострокового характеру, що забезпечують ріст ефективності виробництва; субсидії на будівництво господарських приміщень; субсидії на здійснення іригаційних проєктів; субсидії на рекультивацию земель; сприяння створенню фермерських об'єднань.

6. Здійснення регіональних програм. Мова йде про виділення коштів на здійснення державних програм розвитку виробництва. Дані заходи державної підтримки поширені в Канаді, ЄС, США й ін. країнах.

7. Макроекономічна політика. У цій групі представлені заходи державного регулювання сільськогосподарства, які не пов'язані безпосередньо з даною галуззю, але впливають на ефективність її функціонування — проведення пільгової податкової політики, підтримка національної валюти, зовнішньоторговельна діяльність [3].

Проникнення держави в сільське господарство розпочалося, насамперед, з регулювання цін і доходів фермерських господарств. Зараз же у розвинених країнах здійснюється комплексне регулювання цих блоків аграрного виробництва, пов'язаних із розвитком матеріально-технічної бази, земельного і кадрового потенціалів, виробничо-соціальної інфраструктури, зв'язків сільського господарства з іншими сферами АПК. Однак регулювання державою процесу ціноутворення — це один із пріоритетних напрямів і одночасно засобів державного регулювання сільського господарства і надання йому допомоги. У багатьох країнах, наприклад, у сільському господарстві США, протягом кількох десятиліть офіційно фіксують два види так званих "цін підтримки": цільові ціни і заставні ставки.

Цільові ціни (їх іноді називають гарантованими) поширюються на найбільш важливі види сільськогосподарської продукції. Рівень цільових цін розрахований у такий спосіб, щоб вони гарантували рівень доходу, достатній для самофінансування, розширеного відтворення на фермах із середнім або пониженим рівнями витрат.

Фермерська продукція реалізується, зрозуміло, за ринковими цінами, які можуть бути вищими чи нижчими або навіть дорівнювати цільовим. Але наприкінці року (а іноді й протягом року за авансовими платежами) фермери США вже впродовж кількох десятиліть одержують різницю між цільовою ціною і ціною реалізації, якщо вона нижча від цільової ціни. Таким чином, завдяки компенсаційним платежам за нижчий рівень реалізаційної ціни, порівняно з цільовою, саме цільова ціна є економічною реальністю для фермера, тобто остаточною ціною реалізації.

Заставні ставки — це мінімальні гарантовані ціни, що захищають фермера від випадку, коли ринкові ціни нижчі від їх рівня, і забезпечують мінімальний дохід від реалізації продукції. Заставні ціни в США здійснює ТКК (Товарно-кредитна корпорація). Ця федеральна корпорація у складі Міністерства сільськогосподарства США є

власністю держави і функціонує як фінансовий інститут, завдяки якому здійснюються платежі. ТКК створена для стабілізації, підтримки і захисту фермерських доходів і цін за допомогою позик, закупівлі фермерської продукції, надання платежів та інших операцій. Ці заходи фінансуються за рахунок позики в Міністерстві фінансів і бюджетних асигнувань Конгресу [1].

Операції ТКК означають надання фермерам кредиту під заставу сільськогосподарської продукції, сума якого залежить від її обсягу та рівня заставних цін. Фермери можуть передати закладену продукцію у власність ТКК у разі зниження ринкових цін. Заставна ціна при цьому стає мінімальною ціною реалізації. Якщо рівень ринкових цін вищий, ніж заставні ціни, фермери повертають позик у та відсотки і вільно реалізують продукцію на ринку.

Характерно, що за умов нормальної кон'юнктури і високого рівня ринкових цін на сільськогосподарську продукцію у фермерів не виникає необхідності у заставних операціях ТКК. Заставні ціни на сьогодні не впливають на рівень ринкових, однак через порушення кон'юнктури і зниження цін фермери реалізують значну частину продукції за заставними цінами.

Зауважимо, що коли ТКК приймає на збереження продукцію фермерів, то вона бере на себе пов'язані з цим витрати і надає фермерам позички під заставу зданої на збереження продукції. Фермер має право стати власником отриманої позички, передавши право власності на здану продукцію державі (механізм заставних цін). У такий спосіб фактично фермер реалізує свою продукцію державі.

У високоврожайні роки уряд бере на себе витрати зі збереження продукції і фермер зобов'язується не постачати її на ринок не менше трьох років чи доти, доки ринкові ціни не досягнуть певного рівня.

США вважають, що високі гарантовані ціни призводять до надлишків продукції, підвищення споживчих цін, зниження конкурентоспроможності і, як наслідок, до значних витрат, що зумовлюють підвищення витрат платників податків. Відомо, що сільськогосподарська політика США завжди ускладнюється у високоврожайні роки: ринкові ціни і доходи фермерів зменшуються, а вартість урядових програм зростає. Відповідно до нового федерального закону США (1996) цільові ціни не діють. Федеральні витрати на сільськогосподарський сектор зменшувалися впродовж наступних семи

років. Фермери отримали більше можливостей для прийняття індивідуальних рішень, тобто мають право вирощувати будь-яку культуру на обмеженій контрактном площі. Були скасовані також програми резервування і скорочення посівних площ. Внаслідок цього товаровиробники стали більше покладатися на ринкові умови і зазнали значних ризиків, оскільки урядові платежі стали фіксованими незалежно від рівня ринкових цін.

У країнах Західної Європи також діє механізм гарантованих цін на сільськогосподарську продукцію. Так, у країнах ЄС нагляд за цінами 88—97 % сільськогосподарської продукції (пшениця, ячмінь, жито, кукурудза, молоко, м'ясо великої рогатої худоби, цукор, оливкова олія) здійснюється наднаціональними органами ЄС постійно, "оздоровлення" ринку досягається на основі підтримки балансу між попитом та пропозицією і регулюванням ринкових цін у певних рамках, незважаючи на те, що вільна гра попиту і пропозиції з введенням єдиних цін не усувається.

У країнах із розвинутою економікою використовуються і непрямі методи регулювання цін на сільськогосподарську продукцію. Це досягається шляхом скорочення обсягів її виробництва і відповідно ринкової пропозиції або підвищенням ринкового попиту. В обох випадках підвищуються ринкові ціни до прийнятого для основної маси фермерів рівня.

ВИСНОВОК

Державне регулювання сільськогосподарства — складний механізм, що включає різноманітний інструментарій, який впливає на доходи фермерів, структуру сільськогосподарського виробництва, фінансово-кредитну систему. Через сукупність різних заходів і програм держава впливає на всі сторони діяльності сільськогосподарських підприємств.

Література:

1. Дем'яненко С. Спільна аграрна політика ЄС: суть, тенденції та значення для України / С. Дем'яненко // Економіка України. — 2003. — № 3. — С. 80—86.
2. Литвин О. Особливості аграрної політики країн ЄС та США на ринку зернових / О. Литвин // Економіка України. — 2003. — № 12. — С. 78—81.
3. Макаренко А.П. Наукові засади державного регулювання ринкової економіки у контексті його необхідності / А.П. Макаренко, Л.Ю. Мельник // Економіка та держава. — 2008. — № 3. — С. 68—70.

Стаття надійшла до редакції 07.07.2010 р.